

Effekter av anti-mobbningsprogram – vad säger forskningen?

brå

bröttsförebyggande rådet

Effekter av anti-mobbningsprogram
– vad säger forskningen?

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Denna rapport kan beställas hos

Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm

Telefon 08-690 91 90, fax 08-690 91 91, e-post order.fritzes@nj.se

Produktion

Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,

Box 1386, 111 93 Stockholm

Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75, e-post info@bra.se

Brå på Internet www.bra.se

Författare Per Alvant

Omslagsbild Texture King

Grafisk form och layout Tina Hedh-Gallant

Tryck Edita Norstedts Västerås 2009

© Brottsförebyggande rådet 2009

ISBN 978-91-86027-25-4

Innehåll

Förord 4

Sammanfattning 5

Inledning 6

Brå:s skoluppdrag 7

Kort om mobbning 8

Definition av mobbning 8

Hur vanligt förekommande är mobbning? 8

Lagstiftning som reglerar mobbning 9

Tillsyn av skolors mobbningsarbete 10

Vad säger forskningen om anti-mobbningsprogram? 11

Utvärderingens definition av mobbning 12

Krav på god forskningsdesign 12

30 anti-mobbningsprogram 13

Vanliga programkomponenter i anti-mobbningsprogram 13

Forskningsgenomgångens huvudresultat 15

Programkomponenter som är förknippade med en minskning av mobbning 16

Resultat och diskussion 18

Resultaten varierar beroende på skiftande lokala förutsättningar 19

Programmets systematik en trolig faktor för framgång 20

Anti-mobbningsprogrammen kan ha positiva effekter på annat än mobbning 21

Noter 23

Referenser 24

Bilaga 1. Beskrivning av 20 programkomponenter i anti-mobbningsprogram 25

Förord

Mobbning är ett allvarligt problem i skolan. Mobbingen medför negativa konsekvenser – både för den som blir mobbad och för den som mobbar. Den som blir utsatt för mobbing riskerar att få sämre självkänsla och en mer depressiv livsinställning jämfört med elever som inte blir mobbade. Mobbade löper även större risk än icke-mobbade att bli utsatta för andra brott i skolan, som misshandel, skadegörelse och stölder. Forskning visar också att de elever som mobbar i högre utsträckning än icke-mobbade riskerar att bli dömda för brott i vuxen ålder.

Det finns alltså flera goda skäl för skolor att förebygga mobbing. De senaste 25 åren har man utvecklat olika typer av anti-mobbningsprogram i världen. Men hur väl fungerar dessa program? För att besvara frågan har Brå anlitat internationellt erkända forskare som gått igenom de bästa utvärderingarna i världen av anti-mobbningsprogram. Resultatet finns presenterat på engelska i rapporten *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying* (Brå 2008).

Syftet med föreliggande skrift är att på ett

lättillgängligt sätt presentera forskningen om anti-mobbningsprogram och deras effekter. I skriften presenteras även aktuell lagstiftning om mobbing, definitioner av mobbing samt uppgifter om hur vanligt förekommande mobbing är i svenska skolor. Rapporten är anpassad till svenska förhållanden och vänder sig till beslutsfattare inom skolsektorn, rektorer, lärare, brottsförebyggande aktörer och andra som är intresserade av anti-mobbningsprogram.

Författare till skriften är Per Alvant, utredare och informatör vid Brå. Värdefulla synpunkter har lämnats av Heidi Westman, jurist vid Barn- och elevombudet samt Peter Östlund, undervisningsråd vid Skolverket, och Annika Hielm, expert vid Skolverket samt Erik Grevholm, samordningschef på Brå.

Stockholm i mars 2009

Jan Andersson
Generaldirektör

Lars Alexandersson
Enhetschef

Sammanfattning

Anti-mobbningsprogram är effektiva instrument för att minska mobbning. Programmen minskar i genomsnitt antalet mobbare med 23 procent och antalet mobbade med 17 procent. Det visar den hittills mest omfattande genomlysningen i världen av utvärderingar av anti-mobbningsprogram. I denna skrift

presenteras huvudresultaten från studien, svensk lagstiftning om mobbning samt former för tillsyn av skolors förebyggande arbete mot mobbning. I rapporten finns även en diskussion om anti-mobbningsprogrammets eventuella förebyggande effekter på andra skolproblem än mobbning.

Inledning

Systematiskt arbete i skolor mot mobbning och forskning om mobbning är en relativt ny företeelse som sköt fart på 1970-talet. Skolor är i dag i många delar av världen ålagda att arbeta mot mobbning. Parallellt med skolans ordinarie arbete mot mobbning har också strukturerade program mot skolmobbning vuxit fram. Ett av de första anti-mobbningsprogrammen var det så kallade Olweusprogrammet, som infördes på flera skolor i Norge 1983. Programmet är utvecklat av mobbningsforskaren Dan Olweus och är ett av de tidigast utvärderade anti-mobbningsprogrammen i världen.

De senaste 25 åren har intresset för att utveckla systematiska mobbningsprogram ökat. Det finns i dag många olika anti-mobbningsprogram som utprovats i skolor i olika delar av världen. Men hur väl fungerar egentligen de systematiska anti-mobbningsprogrammen? Är de effektiva instrument för att minska antalet elever som mobbar eller blir mobbade i skolan? För att få svar på denna fråga har Brottsförebyggande rådet (Brå) givit i uppdrag åt kriminologerna Maria Tfofi och David Farrington, båda vid Cambridge University, samt Anna Baldry vid Second University of Naples att göra en genomgång av världens forskning om verksamheter mot mobbning.

I denna skrift presenteras de viktigaste resultaten från den systematiska forskningsge-

nomgången *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying* (Brå 2008). Forskningsgenomgången är den hittills mest omfattande genomlysningen av i vilken utsträckning strukturerade anti-mobbningsprogram förmår att minska mobbning i skolor. Rapporten om anti-mobbningsprogram ingår i en serie av forskningsgenomgångar som Brå ger ut om brottsförebyggande metoder och deras effekter. Den här skriften är anpassad till svenska förhållanden och indelad i tre huvudavsnitt, som innehåller följande:

- **Kort om mobbning.** Här ges en introduktion till hur vanligt förekommande mobbning är, vilka lagrum som reglerar mobbning, vanliga definitioner av mobbning och vem som har ansvar för tillsyn av mobbning.
- **Vad säger forskningen om anti-mobbningsprogram?** I detta avsnitt presenteras en sammanfattning av huvudresultaten från den internationella forskningsgenomgången *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying*. Resultaten finns också redovisade i överskådlig tabellform.
- **Resultat och diskussion.** Här kommenteras och utvecklas några av resultaten som presenteras i den systematiska forskningsgenomgången.

Den som vill ha tillgång till originalrapporten *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying* kan ladda ned den på www.bra.se eller beställa den tryckta rapporten hos Fritzes kundservice, tel 08-690 91 90 eller order.fritzes@nj.se

Brå:s skoluppdrag

Ett av Brå:s uppdrag är att tillgängliggöra forskningsbaserad kunskap för brottsförebyggande aktörer. Brå har utöver denna skrift ett skolengagemang som sträcker sig över tid och som bland annat presenteras i följande rapporter och skrifter.

Skolundersökningen om brott (SUB). Brå har sedan 1995 frågat omkring 7 000 elever i årskurs 9 om deras brottslighet och utsatthet för brott. I undersökningarna ställs även frågor om mobbning.

www.brottsrummet.se. En webbplats med information om brottslighet, olika typer av

brott samt en presentation av rättsväsendet. Webbplatsen vänder sig främst till elever och lärare som vill lära sig mer om brott och brottslighet.

Brå ansvarar för utredningar om skolan. Under 2009 kommer Brå att slutrapportera ett regeringsuppdrag om grovt våld i skolan, som tillkommit efter skolskjutningarna i Finland. I uppdraget ingår att kartlägga omfattningen av det grävsta våldet i skolan, beskriva skolans våldsförebyggande åtgärder samt redogöra för det internationella kunskapsläget om grovt våld i skolan.

Brå har givit ut flera tematiska lärarhandledningar, som utgår från skolans styrdokument och är tänkta att användas i undervisningen. Dessa är *Livets spelregler* (årskurs 3–5), *Du & jag, rätt & fel* (årskurs 6–9) samt *Var går gränsen?* (årskurs 7 till årskurs 3 på gymnasiet; handledningsmaterial om sexuella trakasserier och sexualbrott).

Kort om mobbning

Definition av mobbning

Mobbning är inte helt enkelt att definiera och avgränsa från vissa andra typer av beteenden. De vanligaste termerna i engelskan för ordet mobbning är *bullying och harassment*. Begreppet mobbning kan definieras på lite olika sätt. Återkommande i de olika definitionerna brukar vara en obalans i makt mellan två parter (fysisk eller psykologisk), där en starkare person eller grupp utsätter en svagare för negativa handlingar. Mobbning förutsätter också att de negativa handlingarna sker över tid med någon form av upprepning¹ (Skolverket 2002).

Många som ska mäta förekomsten av mobbning i skolan utgår från ett frågeformulär som utvecklats av mobbningsforskaren Dan Olweus. Olweus delar in de negativa handlingarna i tre grupper: verbala, fysiska och gester. Negativa verbala handlingar kan exempelvis vara hot och smädelser som av den utsatte upplevs som obehagliga. Negativa fysiska handlingar kan omfatta slag, knuffar och sparkar som utförs mot den utsattes vilja, till exempel att bli fasthållen eller nypt. Negativa handlingar i form av gester kan vara grimaser, gester eller andra markeringar, som att demonstrativt vända ryggen mot en person i syfte att såra, irritera eller frysa ut denna (Skolverket 2002).

Hur vanligt är mobbning?

Uppgifter om hur vanligt förekommande mobbning är på skolor kan variera i olika undersökningar. Skillnaderna kan bero på hur mobbning definierats och hur frågor om mobbning formulerats i de olika undersökningarna. I en rapport från Skolverket uppger 3 procent av de tillfrågade eleverna i årskurs 7–9 att de känner sig mobbade av andra elever. Bland de yngre eleverna i årskurs 4–6 är det 4 procent som uppger att de minst en gång i veckan känner sig mobbade av andra elever (Skolverket 2007).

I Brå:s serie av skolundersökningar 1995–2005 uppger omkring 10 procent av eleverna i nionde klass att de ibland eller ofta blivit utsatta för mobbning (Brå 2006). I undersökningarna uppger även omkring 10 procent av eleverna att de ibland eller ofta mobbat andra elever. Att var tionde elev uppger att de blivit mobbade överensstämmer någorlunda väl med andra mobbningsstudier. I en rapport från Folkhälsoinstitutet uppger omkring 10 procent av barn och ungdomar i årskurserna 5, 7 och 9 att de blivit mobbade. Omkring 2 procent av dessa uppger att de blir mobbade en gång i veckan eller oftare (Folkhälsoinstitutet 2003).

I Brå:s skolundersökningar framkommer också att omkring 70 procent av de tillfrågade eleverna uppger att de aldrig blivit utsatta för mobbning. Omräknat i en klass med 30

elever skulle Brå:s skolundersökning innebära följande: 21 av eleverna har aldrig blivit mobbade, 6 av eleverna kan ha erfarenhet av mobbning vid enstaka tillfällen och 3 elever upplever sig som mobbade. Klassexemplet är inte är riktigt tillämpligt på en verklig situation eftersom förekomsten av mobbning varierar mellan olika skolor och skolklasser.

Mobbning förekommer även bland vuxna på arbetsplatser. En skillnad mellan mobbning i skolan och i arbetslivet är att vuxna som utsätts för mobbning och andra kränkande behandlingar på arbetsplatsen i vissa fall kan ha möjligheten att lämna den. Barn som går i skolan är mer sårbara, har ett begränsat handlingsutrymme och är mer beroende av andras hjälp och stöd.

Lagstiftning som reglerar mobbning

Mobbning är ett begrepp som i princip inte finns som juridisk term. I lagtexter talas ofta om »kränkande behandling«. Kränkande behandling finns reglerat i främst två lagar: diskrimineringslagen och skollagen. Lagarna ska verka för alla barns och elevers rättigheter och motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning, funktionshinder, ålder och könsöverskridande identitet (transsexuella personer) och uttryck. Begreppet »kränkande behandling« regleras från år 2009 i ett nytt kapitel i skollagen. Det lagliga skyddet inne-

fattar även andra kränkningar, som mobbning². I skollagens 14 a kapitel finns även bestämmelser om att barn inte får kränkas eller mobbas av skolpersonal eller vuxna:

Förbud mot kränkande behandling

9 § Huvudmannen eller personalen får inte utsätta ett barn eller en elev för kränkande behandling.

När ett barn eller en elev känner sig utsatt för kränkande behandling har huvudmännen enligt lagen både utredningsplikt och handlingsplikt för att komma till rätta med problemen. Med huvudman menas ofta kommunen för en kommunal skola och styrelsen för en friskola, men vid vissa skolformer kan även landstinget eller staten utgöra huvudman.

Skyldighet att utreda och vidta åtgärder mot kränkande behandling

10 § Om huvudmannen eller personalen får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkandebehandling i samband med verksamheten, är huvudmannen skyldig att utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäliga kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden.

Kravet på utredning och åtgärder gäller om ett barn eller en elev kränks av personal eller av andra elever eller barn. Handlingsplikten inträder så snart skolan får kännedom om att ett barn eller en elev känner sig kränkt. Lagen kräver att skolan omedelbart utreder vad som hänt och vidtar skäligen åtgärder för att förhindra fortsatta kränkningar.

Tillsyn av skolors mobbningsarbete

Skolor är skyldiga att arbeta förebyggande mot mobbning, bland annat genom att upprätta så kallade årliga planer. I planerna ska det framgå hur skolan ska agera vid ett mobbningsärende. I planerna ska även de planerade åtgärderna redovisas. Lagen föreskriver även att planen årligen följs upp och ses över. Skolverket har givit ut en rapport med allmänna råd för att stödja skolor vid utformandet av årliga planer (Skolverket 2006). En årlig plan bör innehålla följande komponenter:

- Ledningen bör ta tydligt avstånd från kränkande behandling och ange en tydlig ansvarsfördelning.
- Planen ska vara konkret och utgå från en aktuell kartläggning av verksamhetens behov.
- Planen ska innehålla rutiner för akuta åtgärder och uppföljning.
- Planen ska beskriva hur barn och elever samt vårdnadshavare ska göras delaktiga.

- En beskrivning av hur planen ska göras känd i verksamheten.
- Planering av personalens kompetensutveckling.
- En beskrivning av hur uppföljning, utvärdering och revidering av planen ska ske.

Statens skolinspektion har ansvaret för tillsynen av skolornas systematiska arbete mot kränkande behandling samt för upprättande av årliga planer. Vid en tillsyn kan skolan få anmärkning på arbetet med den årliga planen. Statens skolinspektion kan komma fram till följande tre graderingar: »kritik mot huvudman«, »vissa brister i förfarandet« eller »ingen kritik«. Allvarligaste omdömet vid en generell tillsyn är kritik mot huvudman. Huvudmannen har tre månader på sig för att vidta åtgärder för att komma till rätta med bristerna, exempelvis att upprätta en fungerande årlig plan.

Barn- och elevombudet (BEO) företräder barn i enskilda fall när en anmälan kommer in till BEO. Vid en granskning av ett mobbningsärende kan BEO utreda möjligheterna att kräva skadestånd av huvudmannen för skolan. Skadestånd ska utgå till barnet eller eleven. Skadeståndskraven har varit mellan 10 000 kronor och 280 000 kronor. I många fall där BEO krävt skadestånd har huvudmannen valt att ingå en förlikning. BEO kan även driva ärendet vidare till domstol.

Vad säger forskningen om anti-mobbningsprogram?

Studien *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying* (Brå 2008) är en forskningsgenomgång av utvärderingar av anti-mobbningsprogram. Studiens syfte är att undersöka om anti-mobbningsprogrammen är en effektiv metod för att minska skolmobbning. I den undersöks också om det finns specifika komponenter i de olika programmen som är viktiga för att minska antalet mobbare och mobbade.

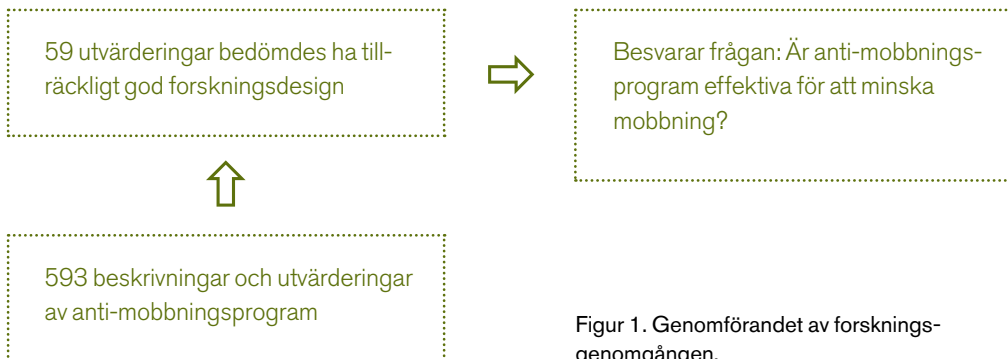
För att besvara frågan om anti-mobbningsprogrammets effekter har ett forskningsteam genomfört en så kallad systematisk forskningsgenomgång, systematic review. En sådan genomgång går i korthet ut på att samla ihop de hittills bästa vetenskapliga utvärderingarna i världen av mobbningsförebyggande program. Med hjälp av en statistisk analys vägs sedan de olika resultaten från utvärderingarna samman till ett genom-

snittligt resultat som visar anti-mobbningsprogrammets effekter.

Ska man utföra en sådan systematisk genomgång av hög kvalitet måste det finnas relativt många och väl utförda utvärderingar av mobbningsprogram. Ju fler kvalificerade utvärderingar som finns att tillgå i den systematiska forskningsgenomgången, desto säkrare kan man skatta programmets effekter, i det här fallet eventuella minskningar av antalet mobbare och antalet mobbade.

Sökningen av utvärderingar har skett via elektroniska databaser, i vetenskapliga tidskrifter och genom kontakter med forskare. Av 593 undersökningar bedömdes endast 59 utvärderingar hålla en sådan kvalitet att de inkluderades i forskningsgenomgången. Genomförandet av studien kan illustreras som i bilden nedan.

Det som skiljer denna undersökning av

Figur 1. Genomförandet av forskningsgenomgången.

mobbningsprogram från tidigare forskningsgenomgångar är den omfattande sökningen efter material. Sökningen gjordes »för hand« i 35 vetenskapliga skrifter från år 1983 till april 2008 samt i 18 elektroniska databaser. Sökningen gjordes också på fler språk än engelska. Studien fokuserade på program som är specifikt utformade för att motverka mobbning och avgränsade dessa från program som förebygger annat aggressivt beteende och våld. Ansatsen har varit att få med de bästa utvärderingar av mobbning som finns att tillgå i väst-världen.³

Utvärderingens definition av mobbning

För att skilja anti-mobbningsprogram från program som syftar till att minska aggression och våld i skolan, behövs en tydlig definition av mobbning. I studien framhålls följande viktiga kriterier för att en handling ska definieras som skolmobbning: Mobbning är en fysisk, verbal eller psykologisk attack eller ett övergrepp som har intentionen att skapa rädsla, stress eller tillfoga skada hos offret. Det ska föreligga en obalans i makt (psykologisk eller fysisk) mellan ett barn (eller flera barn) som trycker ned ett annat barn med mindre makt. Mobbning förutsätter också att det sker upprepade incidenter mellan samma barn över en utsträckt tidsperiod.

I studien framhålls också att skolmobb-

ning kan ske i skolan samt på väg till och från skolan. Det är inte att betrakta som mobbning när två jämnstarka personer (fysiskt, psykologiskt eller verbalt) ger sig på varandra. Mobbning är en typ av aggressivt beteende och kan innehålla våldsamma inslag, men mobbning kan inte likställas med aggression och våld.

Det omvända gäller också. Alla typer av mobbning involverar inte aggression och våld. Det finns exempel på handlingar som kan utgöra mobbning, men som inte nödvändigtvis är aggressiva och våldsamma. Sådana handlingar kan vara ryktesspridning och retande, att bli kallad elaka namn, att bli avvissad, utesluten eller hotad, att bli exkluderad från aktiviteter och att få saker förstörda eller stulna.

Krav på god forskningsdesign

Det ställdes stora krav på forskningsdesignen för att en utvärdering skulle bli inkluderad i den systematiska genomgången. De kriterier som varit vägledande vid urvalet av de 59 utvärderingarna, var i korthet följande:

- Det utvärderade programmet ska fokusera på att motverka skolmobbning.
- Utvärderingen ska vara gjord efter år 1983.
- Mobbning på en skola ska mätas före och efter insatsen med så kallad självrapportering.

- Mobbningsprogrammets effekter ska fastställas med hjälp av en kontrollmöjlighet.
- Minst 200 elever ska sammanlagt ingå i program- och kontrollgrupp.

Kriterierna som ställdes upp i studien krävde att utvärderingarna av mobbningsprogrammen definierar och pekar ut vad som är skolmobbing. År 1983 sattes som en gräns bakåt i tiden. Före detta år finns i princip inga systematiska mobbningsprogram. För att fastställa om ett program är effektivt behöver man före och efter programmets införande mäta hur vanlig mobbing är på en skola. Det kan ske på olika sätt, men i utvärderingen har självrapportering – det vill säga att man ställer ingående frågor till elever om de blivit mobbade eller mobbat – framhållits som en viktig mätmetod.

Det kanske strängaste kriteriet för att uppfylla god vetenskaplig standard är en god kontrollmöjlighet. I forskningsgenomgången finns exempel på olika typer av kontrollmätningar⁴. Utvecklingen av mobbing i en grupp med anti-mobbingsprogram ska kunna jämföras med en grupp elever som inte blir föremål för programmet. Denna jämförelse kan ske med hjälp av en kontrollgrupp eller med en annan kontrollmöjlighet. Den stora volymen elever, och kravet på kontrollmöjlighet, exkluderar andra utvärderade mobbningsprogram, men har av rapportförfattar-

na ansetts vara nödvändigt för att kunna dra säkra slutsatser om programmets effekter.

30 anti-mobbingsprogram

I forskningsgenomgången finns också en kortare beskrivning av omkring 30 anti-mobbingsprogram. Det är viktigt att understryka att studien inte fokuserat på att utvärdera de enskilda programtyperna. I studien belyses dock vilka programkomponenter som återfinns i de olika programmen och vilka faktorer som ökar chanserna att lyckas förebygga och minska mobbningen. 13 av de 30 programmen har hämtat sina grundprinciper från det så kallade Olweusprogrammet, men programmen har förändrats i vissa delar och anpassats till lokala förutsättningar. I studien beskrivs följande program (se tabell 1 på nästa sida).

Vanliga programkomponenter i anti-mobbingsprogram

Flera av anti-mobbingsprogrammen bygger på att lärare, elever och föräldrar tillsammans ska arbeta mot mobbing. I tabell 2 på nästa sida återges hur vanligt förekommande olika komponenter är i anti-mobbingsprogrammen. En utförligare beskrivning av vad de olika komponenterna innebär finns att läsa som en bilaga i slutet av denna skrift.

I tabellen framkommer att vissa komponenter är särskilt vanliga och förekommer

Tabell 1. Anti-mobbningsprogram som finns beskrivna i *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying*.

Bullie and Pupe
Friendly Schools
S.S.GRIN
Dutch Anti-Bullying Programme
Anti-Bullying Intervention in Australian Secondary Schools
Youth Matters
Expect Respect
KiVa
Greek Anti-Bullying Programme
Seattle Trial of the Olweus Programme
Progetto Pontassieve
South Carolina Programme
Bully-Proofing Your School
Toronto Anti-bullying Programme
Ecological Anti-Bullying Programme
Short Intensive Intervention in Czechoslovakia
Flemish Anti-bullying Programme
Sheffield Anti-bullying programme
Transtheoretical-based Tailored Anti-bullying Programme
Norwegian Anti-bullying Programme
SAVE
Kia Kaha
Respect Programme
Olweus Bullying Prevention Programme (OBPP)
Finnish Anti-Bullying programme

Tabell 2. Programkomponenter i anti-mobbingsprogram (se även bilaga 1).

Programkomponent	Förekomst av komponent*
1. Skolövergripande anti-mobbningenspolicy	22
2. Klassrumsregler	23
3. Skolkonferenser/information till elever i storgrupp	17
4. Utbildningsmaterial om mobbning (i klassrummet)	26
5. Ledarskap i klassrummet	23
6. Arbetsgrupper med experter (till exempel lärare, kuratorer och rådgivare)	16
7. Arbete med mobbare	17
8. Arbete med mobbade	18
9. Arbete med elever som kamrattstödare (elevmedling, mentorskap m.m)	9
10. Information till lärare	29
11. Information till föräldrar	20
12. Ökad tillsyn av skolgårdar	10
13. Disciplinära åtgärder	10
14. Icke-disciplinära åtgärder (till exempel Pikas, No Blame)	6
15. Inslag av annan reparativ rättvisa	1
16. Skoldomstolar mot mobbning	0
17. Lärarutbildning	21
18. Föräldrautbildning/möten	11
19. Utbildningsvideo	15
20. Virtuella datorprogram	3

* i 30 anti-mobbningsprogram.

i 21 eller fler av de 30 anti-mobbingsprogrammen. Särskilt vanliga komponenter är information till lärare, lärarutbildning, utbildningsmaterial om mobbning, en skolövergripande anti-mobbingspolicy, klassrumsregler och ledarskap i klassrummet.

Andra komponenter är ganska vanliga och återfinns i mellan 10 och 20 av programmen. Här märks komponenter som information till föräldrar, skolkonferenser/information till elever i storgrupp, arbetsgrupper med experter, arbete med mobbare, arbete med mobbade, utbildningsvideor, ökad tillsyn av skolgårdar och disciplinära åtgärder.

Mindre vanliga komponenter är virtuella datorprogram, icke-disciplinära metoder, arbete med elever som kamratsödjare (elevmedling, mentorskap m.m.) och inslag av annan så kallad reparativ rättvisa. Skoldomstolar mot mobbning förekom inte i något program.

I programmen är det vanligt att mobbningsarbetet ska resultera i en skolövergripande anti-mobbingspolicy. Det sker ofta via systematisk utbildning av lärare. Lärarna använder förtryckt utbildningsmaterial och lektionstid till att medvetandegöra elever om vad mobbning är. Programmen bygger ofta på ett ledarskap i klassrummet med tydliga klassrumsregler mot mobbning. Föräldrar engageras ofta i detta arbete. Med disciplinära åtgärder menas att man konsek-

vent använder någon typ av påföljd när en elev bryter mot en regel, vilket till exempel kan innebära en tillsägelse. Ganska vanligt är att programmen även använder sig av utbildningsvideor för att höja elevers och lärares kunskap om mobbning. Ökad tillsyn av skolgårdar kan innebära att det finns lärare närvarande vid vissa tider och platser då det finns risk för mobbning, exempelvis på raster och luncher.

Forskningsgenomgångens huvudresultat

Vad säger då forskningsresultaten? Fungerar programmen – och kan de minska mobbning på skolor? Svaret utifrån studien är ja. Det viktigaste generella resultatet kan sammanfattas så här:

Anti-mobbingsprogram i skolan fungerar. Den systematiska forskningsgenomgången visar att programmen ofta är effektiva för att minska mobbning.

Hur mycket förmår då programmen att minska mobbningen? Resultaten är indelade i de två kategorierna »mobbare« och »mobbade« och visar att både antalet elever som mobbar och antalet elever som blir mobbade i genomsnitt är färre där det bedrivs ett systematiskt programarbete mot mobbning.

Antalet **mobbare** minskade i genomsnitt med 23 procent.

Antalet **mobbade** minskade i genomsnitt med 17 procent.

Antalet mobbare minskar alltså i genomsnitt med 23 procent och antalet mobbade med 17 procent. Detta ska jämföras med om en skola inte bedriver något systematiskt arbete mot mobbning med anti-mobbingsprogram. I vissa fall har programmen dock inte lyckats minska mobbningen så mycket. I andra fall har programmen lett till betydligt kraftigare minskningar av mobbningen än genomsnittsvärdet. Studiens resultat kan sammanfattas i följande mening:

Utvärderade anti-mobbingsprogram minskar mobbningen på en skola med ungefär 20 procent, jämfört med om skolan inte bedriver något arbete med anti-mobbingsprogram.

Studien visar alltså att anti-mobbingsprogram är effektiva instrument för att minska mobbning. Hur säkra är då resultaten? Inte några forskningsresultat på det samhällsvetenskapliga området är helt invändningsfria eller definitiva. Det gäller även den här forskningsgenomgången. I de olika forskningsfaserna görs många metodval som forskarna diskuterar. Likaså förändras tolkningar allt ef-

tersom nya forskningsresultat kommer fram. När det gäller systematiska forskningsgenomgångar av det här slaget som även innehåller en statistisk metaanalys, pågår det en metoddiskussion bland forskarna om hur man på bästa sätt ska räkna samman resultaten och hur de sedan ska tolkas. Men mot bakgrund av att forskningssammanställningen är den mest omfattande i sitt slag och genomförd i enlighet med ett särskilt ambitiöst protokoll, torde den ge de mest uttömmande och säkraste resultaten av anti-mobbingsprogrammets effekter som i dagsläget finns att tillgå.

Programkomponenter som är förknippade med en minskning av mobbning

Studien har inte utvärderat enskilda anti-mobbingsprogram och deras effekter. Något som utmärker studien är att man undersökt vilka komponenter i programmen som kan vara viktiga för att lyckas minska mobbning. Författarna till studien har även här valt att presentera resultaten i de två kategorierna mobbare och mobbade.

De viktigaste programkomponenterna som är förknippade med en minskning av antalet mobbare är: föräldrautbildning, ökad tillsyn av skolgårdar, disciplinära åtgärder, skolkonferenser, information till föräldrar, klassrumsregler, ledarskap i klassrummet och utbildningsvideor. Av dessa komponent-

ter är det de tre första som tycks ha starkast effekt för att minska antalet mobbare, det vill säga föräldrautbildning, ökad tillsyn av skolgårdar och disciplinära åtgärder, men även övriga nämnda komponenter har effekt på antalet som mobbar.

De viktigaste programkomponenterna som kan kopplas till en minskning av antalet mobbade är: utbildningsvideor, disciplinära åtgärder, arbete med elever som kamratstödjare, föräldrautbildning, arbetsgrupper med experter och ökad tillsyn av skolgårdar. Av dessa komponenter är det de fyra förstnämnda som tycks ha starkast effekt för att minska antalet mobbade, det vill säga utbildningsvideor, disciplinära åtgärder, arbete med elever som kamratstödjare och föräldrautbildning, men även övriga komponenter har effekt på antalet som blir mobbade. Det finns ingen komponent i studien som kan förknippas med en ökning av mobbning.

I studien valde man också att titta på andra faktorer som är mer knutna till utformning och

tillämpningar av programmen, till exempel hur lång tid programmen tar att införa samt i vilken utsträckning programmen förmår engagera olika parter. Viktiga sådana faktorer är att programmen bedrivs under en förhållandevis lång tid och intensivt engagerar lärare och elever samt riktas till elever som är elva år eller äldre. I likhet med andra samhällsvetenskapliga forskningsresultat är inte kunskapen om programkomponenterna och deras effekter för att minska mobbning definitiva. Framtida forskning kan visa att andra komponenter än de som framhålls i studien också kan vara viktiga för att motverka mobbning.

I den systematiska forskningsgenomgången ges avslutningsvis en rekommendation för utformning av framtida anti-mobbningsprogram. Rekommendationen innebär att man kan utgå ifrån principerna i Olweusprogrammet, men att programmet bör modifieras utifrån kunskap om komponenter som är viktiga för att minska mobbning som presenteras i genomgången.

Figur 2. Sammanställning av huvudresultaten i *Effectiveness of Programme to Reduce School Bullying*.

Fungerar systematiska anti-mobbningsprogram?	Minskade antalet mobbare?	Minskade antalet mobbade?	Kommentar till resultaten
<p>Ja. Studien visar att programmen är effektiva för att förebygga mobbning i skolor.</p>	<p>Ja. Det blev i snitt 23 procent färre mobbare med anti-mobbningsprogram.</p> <p>Komponenter förknippade med minskning av antalet mobbare:</p> <ul style="list-style-type: none"> · föräldrautbildning · ökad tillsyn av skolgårdar · disciplinära åtgärder · skolkonferenser · information till föräldrar · klassrumsregler · ledarskap i klassrummet · utbildningsvideor · engagerar lärare och elever och bedrivs över tid. 	<p>Ja. Det blev i snitt 17 procent färre mobbade med anti-mobbningsprogram.</p> <p>Komponenter förknippade med minskning av antalet mobbade:</p> <ul style="list-style-type: none"> · utbildningsvideor · disciplinära åtgärder · arbete med elever som kamratstödjare · föräldrautbildning · arbetsgrupper med experter · ökad tillsyn av skolgårdar · engagerar lärare och elever och bedrivs över tid. 	<p>Resultaten visar genomsnittliga effekter och bygger på en genomgång av 59 utvärderingar av anti-mobbningprogram.</p> <p>Ingen av komponenterna som presenteras i studien är förknippad med en ökning av mobbning.</p>

Resultat och diskussion

Följande slutsatser kan dras av studien:

- Anti-mobbningsprogram fungerar generellt sett.
- Det är väl motiverat med fortsatta satsningar för att utveckla och bedriva program mot mobbning i skolan.
- Ett av de utvärderade anti-mobbningsprogrammen är aktuellt i Sverige: norska Olweusprogrammet. Ytterligare ett nordiskt program beskrivs i studien: Finska KiVa.
- Andra program som bedrivs i Sverige kan vara väl så bra, men det är ännu så länge inte vetenskapligt belagt.

Det viktigaste resultatet i studien är att *systematiska program för att minska mobbning i skolan fungerar*. Studien visar att antalet mobbare i genomsnitt minskar med 23 procent och antalet mobbade med 17 procent då det bedrivs en systematiskt programverksamhet mot mobbning, jämfört med om det inte finns en sådan verksamhet.

Grovt räknat kan man alltså säga att forskningsgenomgången visar att mobbningsproblemen minskar med i genomsnitt omkring 20 procent om skolan arbetar med ett systematiskt program, jämfört med om man inte bedriver någon sådan verksamhet. Det inne-

bär att anti-mobbningsprogrammen kan förebygga och hindra ungefär var femte elev från att mobba eller bli mobbad.

Resultaten varierar beroende på skiftande lokala förutsättningar

Hur ska man då värdera resultaten i studien? Resultaten visar de genomsnittliga effekterna av 59 utvärderingar, inte effekter av enskilda anti-mobbningsprogram. I vissa fall har programmen inte lyckats minska mobbningen med 20 procent. I andra fall har enskilda program lyckats minska mobbningen med betydligt mer än 20 procent. Hur mycket ett enskilt program kan minska mobbningen på en skola avgörs bland annat av hur väl programmet och dess tillämpning är anpassat till skolans specifika lokala förutsättningar.

Internationell forskning visar att anti-mobbningsprogrammets form och innehåll är viktiga för att framgångsrikt motverka mobbning. Men om programmen inte implementeras på ett riktigt sätt kan arbetet med att minska mobbning misslyckas. Vissa forskare, exempelvis australiensaren Ken Rigby, som gjort en stor utvärdering av anti-mobbningsprogram, hävdar att implementeringsarbetet har lika stor betydelse som själva innehållet i programmet för att minska mobbningen på en skola (Rigby 2002).

Ett program kan alltså få mycket olika mobbningsförebyggande effekt beroende på

i vilken skola det införs och hur programmet bedrivs. Lokala tillämpningar av Olweus-programmet har visat att mobbningen minskat med 30–50 procent efter programmets införande. Skillnader i utfall vid praktisk tillämpning står inte i motsats till utvärderingens övergripande slutsats om att anti-mobbingsprogram fungerar. Om systematiska anti-mobbingsprogram införs på en stor mängd skolor kan man förvänta sig att mobbningen på dessa skolor minskar jämfört med skolor som inte bedriver något systematiskt anti-mobbingsarbete.

Programmets systematik en trolig faktor för framgång

Svenska skolor ska i dag uppfylla många olika mål, såväl pedagogiska som fostrande. Skolorna är enligt lag skyldiga att upprätta likabehandlingsplaner (benämns från år 2009 årsplaner) och aktivt arbeta för att förhindra mobbning. Skolorna ska alltså bedriva ett aktivt anti-mobbingsarbete som ska utgå från de årliga planerna. Flera skolor har utöver detta även valt att arbeta med så kallade anti-mobbingsprogram, men det bör poängteras att den typ av anti-mobbingsprogram som beskrivits i denna skrift inte är obligatoriska i svenska skolor.

Det innebär att anti-mobbingsprogrammen till viss del kan skilja sig från det förebyggande arbetet mot mobbning som föreskrivs

i skolans årsplaner, men liknande komponenter som återfinns i programmen kan även återfinnas i årsplanerna. Skolverket har givit ut allmänna råd som stöd för skolorna i deras arbete med upprättandet av årliga planer. I råden står att den årliga planen bör »beskriva hur planen skall göras känd och förankras i hela verksamheten och hos barns och elevers vårdnadshavare« samt »beskriva hur barn, elever och personal skall medverka i arbetet med planen« samt »hur vårdnadshavare skall göras delaktiga i arbetet« (Skolverket 2006). Dessa råd påminner om några av de komponenter i anti-mobbingsprogrammen som finns beskrivna i denna skrift.

En aspekt är att anti-mobbingsprogrammen kan tillhandahålla en systematik som möjliggör ändringar av rutiner i skolan. Att bygga upp ett gemensamt värdesystem mot mobbning i en skola tar tid. Flera av anti-mobbingsprogrammen som beskrivs i studien tar därför förhållandevis lång tid att implementera. Olweusprogrammet tar exempelvis 18 månader att införa i sin helhet. Först efter denna tid uppnås full anti-mobbningseffekt. Tiden är även en programkomponent som ger utslag i forskningsgenomgången. För att minska mobbningen är det viktigt att programmet bedrivs under en förhållandevis lång tid och intensivt engagerar lärare och elever.

I vissa anti-mobbingsprogram tillhandahålls instrument för att mäta förekomsten av mobbning på en skola. Flera av anti-mobbingsprogrammen vilar på grundprinciper som härletts från forskning om bland annat aggressivt beteende. En sådan princip kan vara att det är viktigt att skolmiljön kännetecknas av värme, positivt intresse och engagemang från vuxna, samt att det finns tydliga gränser mot oacceptabelt beteende. En annan princip kan handla om att man konsekvent använder någon form av icke-kroppslig eller icke-aggressiv påföljd om elever bryter mot regelsystemet.

Internationell forskning visar att det är viktigt med en så kallad »whole school approach« för att lyckas minska mobbning. Hela skolan bör vara delaktig, såväl skolledning som lärare och övrig skolpersonal och ha en gemensam uppfattning om hur man ska agera mot mobbning. Skolan bör också själv kartlägga förekomsten av mobbning med så kallade enkätformulär (Skolverket 2002).

Andra programkomponenter som forskningsgenomgången framhåller som viktiga för att minska mobbningen är bland annat ökad tillsyn av skolgårdar under raster, föräldrautbildning, disciplinära åtgärder samt att video och datorprogram används i undervisningen för att utbilda föräldrar, elever och personal om mobbning.

Anti-mobbingsprogrammen kan ha positiva effekter på annat än mobbning

Anti-mobbingsprogrammets främsta syfte är att motverka skolmobbning, men det är även troligt att en minskning av mobbare och mobbade kan föra med sig andra goda effekter, som minskad kriminalitet, ökad trygghet och bättre studiero.

Både mobbaren och den som blir mobbad kan drabbas hårt av mobbningen på lång sikt. Forskning visar att det finns en överrepresentation av mobbare som blir kriminella. Studier har visat att 60 procent av de före detta mobbarna (pojkar) hade dömts för minst en kriminell handling vid 24 års ålder. De som drabbats av mobbning hade vid motsvarande ålder sämre självkänsla och en mer depressiv livsinställning jämfört med elever som inte mobbats i skolan (Olweus 1992, Olweus 1993).

Att bli mobbad kan vara mycket psykiskt påfrestande, men utöver detta löper de som blir mobbade även risk för andra negativa konsekvenser. Studier visar att mobbade i dubbelt så stor utsträckning som icke-mobbade uppger att de även blir utsatta för andra brott i skolan. De löper större risk att bli misshandlade, få skåp insparkade och bli bestulna. Mobbade uppger även att de i högre utsträckning än icke-mobbade av rädsla undviker vissa platser i skolan och går omvä-

gar till och från skolan. Mobbning kan också medföra högre frånvaro i skolan och försämrade studieresultat. Amerikanska studier visar att mobbade även bär vapen i skolan i högre utsträckning än icke-mobbade (National Center for Education Statistics 2005).

Mobbning påverkar således klimatet i skolor på ett negativt sätt, även för dem som inte blir mobbade. Många elever anser att mobbning är fel och sympatiserar ofta med den som blir mobbad. Av rädsla för att själva bli mobbade undviker dock många elever att ingripa när någon blir mobbad. Det finns också studier som visar att lärare kan ha dålig kän-

nedom om mobbningens omfattning på den egna skolan. Elever upplever också att lärare är förhållandevis dåliga på att påpeka och ingripa mot mobbning. Det kan delvis bero på att mobbning ofta är ett dolt problem och sker när lärare inte är närvarande (Skolverket 2002).

Utifrån forskningsgenomgången och andra erfarenheter går det att dra slutsatsen att anti-mobbningsprogram kan fungera som viktiga instrument för att motverka mobbning, öka tryggheten och minska brottsligheten i den nuvarande och framtida skolan.

Noter

¹ Skolverkets definition av mobbning innefattar exempelvis inte första komponenten om att mobbning förutsätter en obalans i makt mellan två parter.

² Från första januari år 2009 gäller en ny diskrimineringslag samt ett nytt 14 a kapitel i skollagen, som ersätter barn- och elevskyddslagen. Den nya diskrimineringslagen samt 14 a kapitlet i skollagen ska motverka diskriminering och kränkande behandling av barn. De delar som rör utbildningsverksamhet i diskrimineringslagen samt 14 a kap. i skollagen tillämpas på all verksamhet som beskrivs i skollagen: förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, grund- och gymnasieskola samt kommunal vuxenutbildning.

³ I rapporten *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying* nämns att forskning om mobbning finns i (minst) följande länder:

Australien, Belgien, Cypern, Danmark, England och Wales, Finland, Frankrike, Grekland, Holland, Irland, Island, Israel, Italien, Kanada, Luxemburg, Japan, Malta, Norge, Nordirland, Nya Zeeland, Portugal, Skottland, Spanien, Sverige, Schweiz, Tyskland, USA och Österrike.

⁴ I *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying* har de 59 utvalda utvärderingarna delats in i fyra grupper. Grupperingen har skett utifrån vilken forskningsmetod som använts. De fyra metoderna är: randomiserade studier (randomized experiments), före- och eftermätningar (Before-After, Experimental-Control Comparisons), andra jämförelser mellan experiment och kontroll (Other Experimental-Control Comparisons) och kohortstudier (Age-Cohort-Designs).

Referenser

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Ungdomar och brott åren 1995–2005*. Rapport 2006:7. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). Tfofi, Maria m.fl. *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying*. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.
- National Center for Education Statistics (2005). *Students Reports of Bullying*. U.S. Department of Education, NCES 2005–310. Wasington. Hämtad i oktober 2008 från <http://nces.ed.gov>.
- Olweus, Dan (1992). *Mobbning i skolan – vad vi vet och vad vi kan göra*. Stockholm: Liber.
- Olweus, Dan (1993). Victimization by peers: Antecedents and long-term outcomes. In K.H.Rubin & J.B. Asendorf (Eds.), *Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood* (pp.315–342). Hillsdale, N.J. Erlbaum.
- Rigby, Ken (2002). *A Meta-evaluation of Methods and Approaches to Reducing Bullying in Pre-schools and Early primary school in Australia*. Canberrra. Attorney-General's Department. Hämtad i januari 2009 från <http://www.education.unisa.edu.au/bullying>
- Skolverket (2002). *Skolan – en arena för mobbning*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2006). *Allmänna råd och kommentarer för arbetet med att främja likabehandlingsplan och för att motverka diskriminering och annan kränkande behandling*. Hämtad i oktober 2008 från www.skolverket.se.
- Skolverket (2007). *Attityder till skolan 2006*. Rapport 299. Stockholm: Skolverket.
- Statens folkhälsoinstitut (2003). *Mobbning bland skolbarn*. Rapport 2003:02. Hämtad i oktober 2008 från www.fhi.se.
- Besök gärna följande myndigheters webbplatser om du vill veta mer om mobbning samt forskning och arbete mot mobbning:
Skolverket: www.skolverket.se
Statens folkhälsoinstitut: www.fhi.se
Statens skolinspektion: www.skolinspektionen.se

Bilaga 1. Beskrivning av 20 programkomponenter i anti-mobbningsprogram

I denna bilaga finns en beskrivning av 20 olika komponenter som förekommer i olika anti-mobbningsprogram. Syftet med bilagan är att ge den intresserade läsaren en mer ingående beskrivning av de olika komponenterna än vad som varit möjligt i den löpande. Beskrivningen av komponenterna återfinns ursprungligen i rapporten *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying*.

1. Skolövergripande anti-mobbningspolicy. Med detta menas att det finns en formell anti-mobbningspolicy på skolan. En skolövergripande anti-mobbningspolicy kan införas på en skola som ett led i implementeringen av ett anti-mobbingsprogram, men en sådan policy kan även finnas på en skola före införandet av ett anti-mobbningsprogram.

2. Klassrumsregler. Denna komponent refererar till användningen av regler mot mobbning som elever förväntas följa. I många anti-mobbningsprogram är reglerna ett resultat av grupparbeten som involverar både lärare och elever. Det är vanligt att eleverna före dessa grupparbeten har tagit del av principerna och budskapet i anti-mobbningsprogrammet. I många fall var reglerna nedskrivna och uppsatta på ett synligt ställe i klassrummet.

3. Skolkonferenser/information till elever i storgrupp. Denna komponent refererar till stora informationsmöten i skolan där elever blir informerade om mobbning. I många anti-mobbningsprogram sker dessa möten efter att man genomfört en kartläggning som mäter hur vanligt förekommande mobbning är på den egna skolan. Eleverna blir vid mötena informerade om hur frekvent mobbning är på deras skola. Informationen i storgrupp kan ske i syfte att höja elevernas medvetenhet om mobbning. Informationen kan också syfta till att annonsera den formella starten för ett anti-mobbningsprogram på skolan.

4. Utbildningsmaterial om mobbning (i klassrummet). Denna komponent refererar till användandet av utbildningsmaterial om mobbning under lektionstid. Några av anti-mobbningsprogrammen är baserade på specifika utbildningsmaterial. I andra program får lärarna själva införliva utbildningsmaterialet om mobbning i den reguljära undervisningen.

5. Ledarskap i klassrummet. Denna komponent refererar till ledarskap i klassrummet och färdigheter att upptäcka och hantera mobbningsbeteenden.

6. Arbetsgrupper med experter (t.ex. lärare, kuratorer och rådgivare). Denna komponent refererar till samverkan mellan olika yrkesgrupper i arbetet med mobbade och mobbare. Det är vanligt att samverkan sker mellan lärare och ytterligare någon yrkesgrupp, som kuratorer och psykologer.

7–8. Arbete med mobbare och arbete med mobbade. Dessa komponenter refererar till det individuella arbetet som sker utanför klassrummet med elever som mobbar eller blir mobbade. I de flesta programmen utfördes detta arbete av psykologer, kuratorer eller andra rådgivare som samarbetade med lärarna på skolan.

9. Arbete med elever som kamratstödjare (elevmedling, mentorskap m.m.). Denna komponent refererar till arbetet med att engagera elever i anti-mobbingsarbetet. Det kan innebära olika strategier som skolmedling, där elever försöker medla i mobbningskonflikter mellan andra elever. Det kan också innebära elevmentorskap, där äldre elever fungerar som mentorer för yngre elever. I många anti-mobbingsprogram finns också filosofin att elever inte bara ska titta på när någon blir mobbad. I stället bör eleverna på ett tydligt sätt ta avstånd från mobbningsbeteenden och erbjuda stöd till den som blir mobbad.

10–11. Information till lärare och information till föräldrar. I många av de undersökta anti-mobbingsprogrammen återfinns information till föräldrar och lärare. Författarna till den systematiska forskningsgenomgången framhåller dock att det varit svårt att avgöra hur kvaliteten varit på denna information. Många anti-mobbingsprogram innehåller manualer som lärare kan använda då ett program införs, men hur informationen i manualerna har strukturerats och använts är svårt att säga. Detsamma kan sägas om komponenten »information till föräldrar«. På denna punkt finns det stora kvalitativa skillnader mellan olika anti-mobbingsprogram. I vissa program fick föräldrarna information om anti-mobbingsarbetet på skolan via ett nyhetsbrev. I andra program blev föräldrarna försedda med guider om hur de kunde hjälpa sina barn att hantera mobbning samt information om hur anti-mobbingsarbetet skulle införas på skolan.

12. Ökad tillsyn av skolgårdar. Några anti-mobbingsprogram har som mål att kartlägga om mobbning är speciellt vanligt på vissa platser (s.k. hot-spots) under vissa tider (s.k. hot-times). Mobbning inträffade vanligen på raster och luncher och föranledde en ökad tillsyn av bland annat skolgårdar.

13. **Disciplinära åtgärder.** I vissa anti-mobbningssprogram föreskrivs disciplinära åtgärder som en sätt att hantera mobbningsituationer. I ett av anti-mobbningssprogrammen, det finska programmet KiVa, används både disciplinära och icke-disciplinära åtgärder.

14–15. **Icke-disciplinära åtgärder och inslag av annan reparativ rättvisa.** I några program inkluderades åtgärder som inte innehöll någon typ av negativ påföljd för barn som var inblandade i mobbningsituationer, exempelvis »Pikas-metoden« och »No Blame«.

16. **Skoldomstolar mot mobbning.** Skoldomstolar mot mobbning användes inte i någon nämnvärd utsträckning. Skoldomstolar användes som ett möjligt inslag i the Sheffield programme, men i praktiken var det ingen av skolorna som upprättade sådan domstol.

17. **Läraryt utbildning.** Denna komponent refererar till om det fanns utbildning för lärare eller inte. I vissa fall var det möjligt att kartlägga hur många utbildningstillfällen samt hur många timmar som utbildningen omfattade. I andra fall var det inte möjligt att få fram uppgifter om utbildningens omfattning och intensitet.

18. **Föräldrautbildning/möten.** I alla program refererar denna komponent till informationskvällar för föräldrar eller utbildning av föräldrar om mobbningsarbetet på skolan. Utbildningen och informationen om mobbning kunde även ske i grupper som bestod av både föräldrar och lärare.

19–20. **Utbildningsvideo och Virtuella datorprogram.** I en del anti-mobbningssprogram använder man sig av teknologi i form av utbildningsvideor eller virtuella datorprogram för att höja elevernas medvetenhet om mobbning.

Anti-mobbningsprogram är effektiva instrument för att minska mobbning. Det visar den hittills mest omfattande genomlysningen i världen av utvärderingar av anti-mobbningsprogram. Denna skrift presenterar studiens huvudresultat samt komponenter i de olika programmen som är viktiga för att minska mobbning. Skriften beskriver även aktuell svensk lagstiftning om mobbning, former för tillsyn av skolors förebyggande arbete mot mobbning samt anti-mobbningsprogrammets eventuella förebyggande effekter på andra skolproblem än mobbning.

Fritzes

ett Wolters Kluwer-företag

106 47 Stockholm Tel 08-690 91 90 Fax 08-690 91 91 order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

ISBN 978-91-86027-25-4